

סבנרולה

סבנרולה הוא אדם שכפי הנראה לעולם לא נבין בטרם נדע איזו אימה עלולה לשכון בליבה של התרבות. ואת זאת לא נבין עד אשר נהיה לבני-תרבות. מבחינה מסוימת, אפשר לייחל לכך שלעולם לא נבין את סבנרולה.

מושיעיו הדגולים של האדם הצילו אותו, על פי רוב, מפורענויות שאותן כולנו מזהים כרוע, מפורענויות שהן האויבות הקדומות של האנושות. המחוקקים הדגולים הצילונו מאנרכיה: הרופאים הדגולים הצילונו מן המגפה: הרפורמטורים הדגולים הצילונו מן הרעב. אך ישנו רוע כביר ואינסופי שלעומתו כל אלו נדמים כזוטות. קללת-השָׁמַד הנוראה ביותר שאפשר כי תוטל על האדם או על האומות, ואין לה שום שם אלא שאנו מכנים אותה בשם "סיפוק". סבנרולה לא הושיע את האדם מן האנרכיה, כי אם מן הסדר; לא מן המגפה, כי אם מן השיתוק; לא מן הרעב, כי אם מן המותרות. אנשים כדוגמת סבנרולה הם העדים לעובדה הפסיכולוגית הכבירה הרובצת במעמקי מוחותינו כולם – ושעבורה שום שם לא נמצא מעולם – לפיה הנוחות היא אויבתו הנוראה מכל של האושר, וכי יש בכוחה של התרבות להביא לקץ האדם.

שכן, סבור אני כי התיגר שקרא סבנרולה על המותרות של ימיו הרחיק לכת והיה מעמיק הרבה יותר מאשר שאלת החטא לבדה. אוהדיו הרצינונאליסטים המודרניים של סבנרולה, מג'ורג' אליוט ואילך, כותבים היטב על אודות ההצדקה המוצקה לזעמו של סבנרולה ועל אודות אופיים הנתעב והראוותני של הפשעים אשר פשו בארמונות הרנסאנס. אולם עליהם לחדול מהיות נלהבים כל כך להוכיח שסבנרולה לא היה סגפן, שהוא פשוט ליקט את הכתמים השחורים של הרשעות בנאורות דקדקנית של חבר במסדר-אתי. קרוב לוודאי שהוא אכן תיעב את התרבות של זמנו,

ולא את חטאיה בלבד; וזהו בדיוק המקום בו הוא מעמיק לאין ערוך מן המורליסט המודרני. הוא הבחין שהפשעים הממשיים אינם מעשי העוול היחידים, שתכשיטים גנובים ויין מורעל וציורי זימה אינם אלא סימפטומים; שהמחלה היא התלות המלאה בתכשיטים, יין וציורים. זהו דבר שנשכח פעם אחר פעם כאשר שופטים סגפנים ופוריטנים מימים עברו. הוקעה של שעשועים בלתי מזיקים לא תמיד פירושה שנאה נבערת של דבר-מה שאיש זולת מורליסט צר-מוח אינו מסוגל לכנות בשם מזיק. לעיתים היה פירושה שנאה נאורה ביותר של דבר-מה שאיש זולת מורליסט צר-מוח אינו מסוגל לכנות בשם מזיק. סגפנים, לא פעם, מתקדמים יותר מן האדם הממוצע, כמו גם פחות.

כזו, על כל פנים, הייתה השנאה שיקדה בליבו של סבונרולה. הוא הכריז מלחמה, לא כנגד חטאי האדם הפשוטים, אלא כנגד נינוחות חסרת מצפון וכפוית טובה, כנגד ההתרגלות לאושר, החטא המיסטי שבעטיו גורש האדם ועימו הבריאה כולה. הוא הטיף את החומרה הזו שהיא החותם של נעורים ותקווה. הוא הטיף לערנות, לזריזות ולדריכות, לכך שהכרחי להרוויח עונג כשם שהכרחי להרוויח קדושה, ההכרחית לאוהב כשם שהכרחית היא לנזיר. מבקר כלשהו ציין נכונה כי לא ייתכן שסבונרולה היה אנטי-אסתטי [אנטי-חושי], כיוון שהיו לו חברים מסוגם של מיכאלנג'לו, בוטיצ'לי ולוקה דלה רוביה. האמת היא שההזדככות והסגפנות הללו הכרחיות, יותר מכל דבר אחר, בעבור הוקרת החיים והצחוק. היכולת לא להניח לשום ציפור לחלוף במעוף מבלי להבחין בה – לאיית בסבלנות את שמות האבנים והעשבים, לעשות את השכל למחסן עבור שקיעת החמה – דורש משמעת בהנאה, וחינוך להכרת טובה.

התרבות שהקיפה את סבונרולה מכל עבר הייתה תרבות שכבר סתתה מן הדרך, סטייה שמובילה לאינספור המצאות ולאפס תגליות, שבה דברים חדשים מתיישנים בקצב מסחרר, אך שום דבר ישן אינו מתחדש. המפלצתיות של פשעי הרנסאנס לא הייתה יציר הדמיון אלא, ככל מפלצתיות, פרוי של אובדן הדמיון. רק כאשר אדם מפסיק לגמרי לראות סוס כמות שהוא, אז הוא ממציא קנטאור, רק כאשר הוא אינו מסוגל עוד להיות מופתע מן השור, אז הוא סוגד לשטן. הכישוף הוא הסם-המעורר

של הדמיון התשוש; הוא הטיפה-המרה של האמן. סבונרולה נטל על עצמו את הקשה שבמשימות הארציות: לגרום לאדם לשוב ולהתפעל מן הדברים הפשוטים מהם למד להתעלם. משונה הוא הדבר כי הדוקטרינה הפופולארית פחות מכל היא זו המכריזה על נשגבותם של החיים הפשוטים. הדמוקרטיה, שסבונרולה היה מאוהדיה הנלהבים, היא הבשורה הקשה מכולן; אין דבר שמפחיד את בני האדם כמו הצו הקובע כי הם כולם מלכים. הנצרות, לדידו של סבונרולה, זהה לדמוקרטיה, היא הבשורה הקשה מכולן; דבר אינו מעורר פחד בליבם של בני האדם כמו האמירה לפיה הם כולם בניו של אלוהים.

פסל ג'ירולמו סבונרולה מעשה ידי סטפנו גלטי (Galletti), פרארה, איטליה, 1875.

סבונרולה והרפובליקה שלו נפלו. סם העריצות סופק לאנשים, והם שכחו את אשר היו לפנים. ישנם כמה אנשים בהווה שהערכתם לאמנות, לספרות ולאנשים מוכשרים היא כה משונה עד כי הללו משוכנעים כי שלטון בית מדיצ'י מהווה שדרוג לעומת שלטונו של הרפובליקן הדגול של פירנצה. מאנשים שכאלה ומתרבותם עלינו לחשוש כיום. אנו מוקפים מכל עבר בידי אותם הסימפטומים שעוררו את חרונו האינסופי של סבונרולה – נהנתנות שסובלת מן האושר יותר משסובל בעל-מום מן הכאב, חוש אמנותי שמבקש את עזרת הפשע מאחר שמיצה את הטבע. ביצירות מודרניות רבות אנו מוצאים רמזים נסתרים ונוראים למובן רנסאנסי באמת

של יופי-הדם, שירת הרצח. הדמיון שפשט את הרגל והושחת, אינו רואה כי האדם החי דרמאטי לאין שיעור מן המת. כבימי שלטון מדיצ'י, מצטרפת לכך השיבה לזרועות העריצות, הרעב לאיש החזק שאינו נודע בקרב האנשים החזקים. הגיבור האדנותי נערץ כשם שהוא נערץ על ידי קוראי הנובלות שנתפרסמו ב"בו בלס", ומאותו הטעם – מובן עמוק של חולשה אישית ונטייה לגלגל את החובות המוטלות עלינו, נטייה שהיא נשמת העבדות. כנגד כל אלה עומד הכומר הרפובליקני הדגול במחאה נצחית, מבכר את כישלונו שלו על פני הצלחתו יריבו. העניין עודנו בינו ובין לורנצו, בין אחריות החירות לבין רישיון העבדות, בין הסכנות שבאמת לבין הביטחון שבשתיקה, בין העונג שבעבודה לבין עבודת העונג. תומכיו של לורנצו המפואר נמצאים ללא ספק בקרבנו, אנשים שעבורם אף האומות והאימפריות קיימות אך ורק בכדי להשביע את רצון ההווה, אנשים שעבורם שעת החום האחרונה של הקיץ טובה מן האביב ההפכפך והחורפי. יש להם אמנות, ספרות, פילוסופיה פוליטית, שכולן כאחת מוערכות בשל השפעתן המיידית על הטעם, לא בשל מה שהן מבטיחות לגבי גורלה של הרוח. הפסלונים והסונטות שלהם עגולים ומושלמים, ואילו 'מקבת', בהשוואה אליהם, אינו אלא פרגמנט, ומשה של מיכאלנג'לו אינו אלא רמיזה. מערכותיהם וקרבותיהם לעד מוכרזים כניצחונות, בזמן שקיסר וקרומול ביכו השפלות לרוב. וסופם של כל אלו הוא גיהינום של אי-התנגדות, גיהינום של רפיסות שאין לה שיעור, עד שהטבע כולו נסוג לכדי טירוף.

סבנרולה היטיב לראות הן את המזעריות והן את הנוראות שבסבלות האדם, והוא הפנה את כל תעצומות נפשו על מנת להטות את הכרכרה למסלול אחר. אנשים בודדים הבינו את מטרתו; אחדים כינוהו משוגע, אחדים שארלטן, אחדים כינוהו אויבה של שמחת האדם. הם לא היו מבינים גם לו סיפר להם, גם לו אמר להם שהוא מציל אותם מפורענות של שביעות-רצון אשר תוביל בהכרח לקץ השמחה והצער גם יחד. אך ישנם כיום כאלו אשר חשים באותה סכנה חרישית, ומפנים את עצמם לאותה התנגדות חרישית.

מר מ'הארדי (M'Hardy) אומר, בהגנתו על סבונרולה, כי ישנה הגזמה באשר למספר יצירות האמנות שהושמדו ב'מדורת ההבלים'. אני מודה שכולי תקווה – במידה שהקורבן הביא לכך שאותו רגע אמיתי היה לאמיתי אף יותר – כי הערימה הכילה תלי-תלים של יצירות מופת שאין כדוגמתן. בדבר אחד אני משוכנע, שידידו של סבונרולה, מיכאלנג'לו, היה עורם את כל פסליו אחד על גבי השני ושורפם לאפר, לו רק היה בטוח בכך שהבוהק הצובע את השמיים כתוצאה מכך הוא השחר של עולם צעיר וחכם יותר.

(מאנגלית: יהודה ויזן)